

ŻYCIĘ NAUKOWE

KONFERENCJA NAUKOWA „POLSKIE ZIEMIE ZACHODNIE U PROGU NIEPODLEGŁOŚCI”

W dniach 12—14 maja 1980 r. odbyła się w Pucku konferencja naukowa zorganizowana przez Gdański Oddział Polskiego Towarzystwa Historycznego na temat: „Polskie Ziemie Zachodnie u progu niepodległości”. Wzięli w niej udział historycy licznych ośrodków akademickich w kraju. Obrady otworzył przewodniczący Gdańskiego Oddziału PTH prof. dr hab. Stanisław Gierszewski. W ciągu trzydniowej konferencji referaty wygłosili: doc. dr hab. Mieczysław Wojciechowski (Toruń), prof. dr hab. Roman Wapiński (Gdańsk), dr Przemysław Hauser (Poznań), dr Czesław Demel (Gdańsk), doc. dr hab. Edmund Makowski (Poznań), prof. dr hab. Antoni Czubiński (Poznań), dr Marian Mroczo (Gdańsk), prof. dr hab. Wojciech Wrzesiński (Wrocław), doc. dr Stanisław Potocki (Gdańsk — Instytut Bałtycki).

Jako pierwszy zabrał głos na temat kształtowania się przesłanek państwowości polskiej na Pomorzu w latach 1918—1920 Mieczysław Wojciechowski. W swoim wystąpieniu przedstawił działalność polskich organizacji społeczno-ekonomicznych na Pomorzu do 1914 r., scharakteryzował postawę miejscowej ludności wobec wydarzeń I wojny światowej, rewolucji w Niemczech i postanowień konferencji wersalskiej oraz poczynania władz polskich i ludności Pomorza do czasu objęcia tych terenów przez Polskę. Mówca podkreślił słabszą dynamikę ruchu narodowego na Pomorzu niż w innych regionach kraju, poczucie osamotnienia i działanie w odwręciu od pozostałych ziem polskich.

Wojciech Wrzesiński omówił problem ziem zachodnich w polskiej świadomości społecznej, zwracając szczególną uwagę na ewolucję poglądów w tej sprawie. Zdaniem autora, do 1914 r. nastąpiło na trwałe wprowadzenie tzw. kresów zachodnich do świadomości całego społeczeństwa, chociaż w dalszym ciągu utrzymywało się przekonanie, że punkt ciężkości państwa polskiego wzmien leżeć na kresach wschodnich. Na zachodzie był to problem przetrwania, na wschodzie widziano możliwość ekspansji. Również bezpośrednio po odzyskaniu niepodległości społeczeństwo polskie wykazywało większe zainteresowanie kresami wschodnimi niż zachodnimi, wynikało to wedle Wrzesińskiego w znacznym stopniu z polityki obozu belwederskiego; niedostateczne też było przedstawienie ziem zachodnich w edukacji szkolnej, brak było szerszej popularyzacji walk zbrojnych na zachodzie. Zmiany w postawach społeczeństwa polskiego nastąpiły na początku lat trzydziestych. Zaznaczyły się wtedy postawy bardziej ekspansywne na zachodzie, zdawano sobie lepiej sprawę ze znaczenia ziem zachodnich, zwłaszcza Pomorza i Górnego Śląska, dla egzystencji Polski oraz z zagrożenia ze strony Niemiec.

Marian Mroczo zaprezentował referat „Społeczny ruch zachodni na rzecz integracji ziem zachodnich”, zwracając szczególną uwagę na rolę w tym procesie organizacji społecznych i politycznych, np. Związku Obrony Kresów Zachodnich Ligi Morskiej i Kolonialnej, i innych ośrodków akademickich głównie Uniwersytetu Po-

znańskiego, Toruńskiego Towarzystwa Naukowego i Instytutu Bałtyckiego. Działalność tych organizacji i instytucji wniosła istotny wkład w dzieło integracji ziem zachodnich z resztą kraju, pogłębienia zainteresowania problematyką tych terenów wśród społeczeństwa polskiego.

Roman Wapiński zreferował problem: odzyskanie niepodległości a przemiany w ruchu polskim na Pomorzu. Jak stwierdził autor, zmiany, jakie nastąpiły po 1920 r. w ruchu polskim na Pomorzu, można by określić następująco: nastąpił pewien kryzys idei solidaryzmu narodowego dominującej na tych terenach do 1920 r., ale przy zachowaniu nadrzędności interesów państwa, wzrost ogólnopolskich więzi politycznych i znajomości problemów całego państwa oraz wzbogacenie form życia politycznego, zmniejszenie jego zaściankowości tak charakterystycznej dla tych terenów do 1918 r. (do 1910 r. nie działała na Pomorzu żadna partia polityczna).

Stanisław Potocki w swoim referacie przedstawił uczestnikom konferencji dzieje i sytuację ludności niemieckiej na Pomorzu i Górnym Śląsku w latach 1920—1939, zwracając główną uwagę na stan posiadania Niemców i podkreślając ich nacjonalistyczną, wrogą wobec państwa i narodu polskiego, postawę.

Podobny problem, ale w innym ujęciu, poruszał referat Przemysława Hausera „Stanowisko ludności niemieckiej na Pomorzu wobec procesów integracyjnych tego obszaru z resztą ziem polskich w latach 1920—1939”, w którym autor zaznaczył wewnętrzne różnicowanie polityczne mniejszości niemieckiej i jej organizacji politycznych i ich różny stosunek do państwa polskiego oraz uwarunkowania, przeważnie wrogich wobec Polski, postaw Niemców, widząc główną ich przyczynę w zmianie statusu mniejszości niemieckiej z narodu panującego i będącego w większości do 1920 r. na tych

terenach na mniejszość narodową żyjącą w obcym narodowo państwie.

„Mniejszość niemiecka w Wielkopolsce i na Pomorzu w polityce Republiki Weimarskiej” to tytuł kolejnego referatu Edmunda Makowskiego. Zdaniem autora, władze niemieckie oczekiwały od Niemców zamieszkałych w Polsce wytrwania i nieuznawania państwa polskiego i, aby te cele osiągnąć, utrzymywały ścisły kontakt z mniejszością niemiecką, kierując praktycznie jej poczynaniami, udzielając znacznej pomocy finansowej i podejmując obronę ich interesów na arenie międzynarodowej.

O tzw. separatyzmie dzielnicowym w Wielkopolsce i na Pomorzu mówił Antoni Czubiński zaznaczając, że należałoby raczej mówić o regionalizmie niż o separatyzmie, który zakładałby oderwanie tych terenów od państwa polskiego, a takiego celu nie miały grupy przywódcze ziem zachodnich, a krytyczny stosunek do rządu w Warszawie i przybyszów z innych dzielnic nie oznacza braku patriotyzmu. Antoni Czubiński wskazał, że główną rolę w dążeniach autonomicznych Wielkopolski i Pomorza odgrywały względy gospodarcze i zabiegi endecji o utrzymanie swoich wpływów na tych terenach.

Czesław Demel zaznajomił zebranych z życiem politycznym Wielkopolski w latach 1918—1920, zwracając szczególną uwagę na działalność głównej siły politycznej na tych terenach — endecji, podkreślając jednocześnie wewnętrzne zróżnicowanie obozu narodowego i jego genezę; tzw. grupy niepodległościowe i inne partie polityczne miały niezbyt duże wpływy na ziemiach b. zaboru pruskiego.

W toku dyskusji jako pierwszy zabrał głos Roman Wapiński, zwracając uwagę, że po 1922 r. Polacy dążyli do utrzymania *status quo* w Europie i nie wysuwali postulatów ekspansji ani na wschodzie, ani na zachodzie (wystąpienia niektórych polityków żądających

np. granic na Odrze i Nysie traktować jako hasła propagandowe). W kontekście referatu Przemysław Hauser wskazał, że zachowanie się mniejszości niemieckiej w Polsce należy uznać w znacznym stopniu za „normalne”, gdyż podobne stanowisko wobec obcych narodowo władz państwowych zajmowały też inne mniejszości np. polska w Niemczech; z poglądem tym nie zgodził się Stanisław Potocki.

Przy rozpatrywaniu problemu tzw. separatyzmu dzielnicowego Wielkopolski i Pomorza zdaniem Romana Wapińskiego należy pamiętać o dwóch aspektach tej sprawy, a mianowicie: o polityce dzielnicowej endecji dążącej do zachowania swoich wpływów na tych terenach oraz o odrębnościach regionalnych, które nie ograniczały się tylko do tych dzielnic, chociaż tutaj najsilniej się ujawniły, zwłaszcza w życiu codziennym i obyczajowości. Było to naturalne z uwagi na przeszło 100-letnie podziały zaborcze.

Dr Teresa Kulak z Uniwersytetu Wrocławskiego przedstawiła opinie prasy niemieckiej na temat polskich aspiracji narodowych na zachodzie i znaczenia ziem zachodnich dla Polski. Zaznajomiła także zebranych z ciekawą opinią prof. Znanickiego, który twierdził, że urządzenie propagandowych akcji polskich na ziemiach b. zaboru pruskiego przynosi więcej szkód niż pożytku, gdyż kształtuje wrogie posta-

wy Niemców wobec Polski, mitologizuje antagonizm polsko-niemiecki, stwarza kłopoty na arenie międzynarodowej władzom polskim.

Dc. dr hab. Mirosław Cygański z WSP w Opolu wskazał na niefortunność połączenia spraw Górnego Śląska i Pomorza w jednym referacie wygłoszonym przez Stanisława Potockiego. Podzielił się także kilkoma uwagami na temat działalności SPD wśród mniejszości niemieckiej w Polsce oraz przedstawił ścieranie się dwu grup w obozie hitlerowskim, tzw. starych i młodych, przybierające niekiedy bardzo ostre formy.

Przemysław Hauser, omawiając problematykę Górnego Śląska, zwrócił uwagę na labilność postaw narodowościowych znacznej części ludności tego terenu.

Prof. Wacław Odyniec z Uniwersytetu Gdańskiego porównał sytuację i postawę mniejszości rosyjskiej na Litwie Środkowej z postawami Niemców na Pomorzu, wynikającą z tych samych przesłanek; przejście z pozycji narodu panującego do roli mniejszości narodowej.

Trzeciego dnia obrad uczestnicy konferencji wzięli udział w uroczystym posiedzeniu Rady Narodowej miasta Pucka, poświęconej 60-leciu zaślubin Polski z morzem.

TADEUSZ STEGNER